

A KODÁLY ÜNNEPI ÜLÉSSZAK ANYAGÁBÓL

(1962. DECEMBER 12—14.)

SZABOLCSI BENČE

KODÁLY ÉS A VILÁGMŰVELTSÉG

Minden nagy művész népének heroldja a nagyvilágban s viszont a nagyvilág a maga népe között. A zeneköltő, akinek nyolcvanadik születésnapját ünnepeli Magyarország, nemcsak abban nemzetének mestere és példaképe, hogy nagyszabású és maradandó művekkel ajándékozta meg ezt a nemzetet, nemcsak abban, hogy feltárta ősi hagyományait és nevelője volt a magasabb műveltségre, hanem abban is, hogy felfedezte számára a világ kultúrájának egy sajátos tartalmát, hogy megajándékozta az emberiség életének egy újszerű, összefoglaló képével.

Kodály Zoltán kezdettől fogva tanítványa volt és maradt a világ klaszszikus kultúráinak; s emellett, ezenfelül olyan elveket szűrt le belőlük, amelyek nemzetének tartós szellemi kincsévé, örök útravalójává váltak; beleolvasztotta a magyar kultúra életébe az egyetemes műveltség időtálló elemeit, építőanyagát s ezen a téren is nemzedékek munkáját végezte el. Ahogyan a világnak hírt vitt Magyarországról, úgy hozott hírt Magyarországnak az emberiség életének nagy szívdobbanásairól.

Kodály egy ifjúkori s egy legújabb zenekari műve — a *Nyári Este* és a *Szimfónia* — élén Kopernikusból vett idézet olvasható dedikációként; annak a Kopernikusnak szövege, akivel az európai ember világképének nagy átalakulása kezdődik, a renaissance emberé, az első újkori tudósé. Az újra és először „olvasni tudó” európai kultúra, a renaissance üzenete ez Kodály műveinek élén, akárcsak azokban az olasz kórusokban, melyeknek szövegét a korai renaissance irodalmából válogatta össze. A felébredő emberi öntudat, a megnyíló szabadság, az „európai virradat” csillámai ezek. De körülöttük tágul és bővül a kép: megszólal a biblia, a görögség, a középkor misztériumjátékai, megszólal Palestrina, Bach, Vivaldi, Haydn, Mozart, Debussy . . . elkezdők és betetőzők, a „mély” és a „magas” kultúra elemi találkozásai; s ahogyan a virágénekektől Petőfiig és Adyig a magyar lírai költészet csúcsain lépdél, úgy köti össze ez a költő Vejnemőjnt Homérosszal, Sapphót Goethével, Vivaldit a keleteurópai bylinákkal. A középkor misztériumjátékából a *Pütkösödő* modern magyar remekműve születik a keze alatt, a népballadából a *Székely fonó* drámai hőskölteménye, a hugenotta zsoldárból *Psalmus Hungaricus*, gregoriánus és virágének egyetlen karének szólamaivá fonódnak.

„Egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, cseremisiz fogja, másikat Bach és Palestrina — írja 1940-ben. — Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide-oda hányódó komp lenni, hanem híd, s talán mindkettővel összefüggő szárazföld?” Kodály ezen az új kontinensen dolgozik. Abban a roppant kórusban, melyet felidézett, valóban megszólalnak e távoli világok, Róma, Firenze és Athén mellett Bizánc és Jeruzsálem, Páris, Weimar és Bécs, de finn legendák, vogul és kínai munkadalok is visszhangzanak benne, s közben mégis csak székely és dunántúli falvak reggeli színei vibrálnak felette az égbolton. — Ahogy az ember, ha Kodályhoz belép, valóban mindig e hatalmas együttesnek légkörében érzi magát. (S ez a légkör fogadta már azokat is, akik 1920 táján Kodályt budai magányában felkeresték: egy dolgozószoba, melyben az egész világ adott egymásnak találkozt. Itt beszélt tanítványainak először a székely balladák dallamairól, Mozart Esz-dúr triójáról, Beethoven kései vonós-negyeseiről, Verdi „Falstaff”-járól és Glinka „Szuszanyin”-járól, de Danteról és Dürerről, Rembrandtról és Rousseauról is.)

Hogyan is tette őket magáévá, mit is olvasott ki belőlük? Kodály számára mindez nem volt „olvasmány-kultúra”, szobaműveltség, hanem közvetlen élmény, meglepetés, sőt reveláció; így is adta tovább tanítványainak, s mindnyájan úgy éreztük, már itt és ebben különbözött elődeitől és kortársaitól. A műveltség nem egyéb, mint az emberi lélek s az emberi öntudat szabad maga-kifejtése, magára-találása; s az ember épp azért nevelhető, mert kezdettől fogva belépése van e mérhetetlen birodalomba, mert eljegyzettje a szellem szabadságának. Így válik az egész történelem nagyszerű példák sorozatává. Az olasz renaissance úgy vonzotta Kodályt, mint az emberi eszmélet s egyben *a formák feléledése*; a bécsi klasszicizmus mint *a formák lezárulása* s egyben *az élet összefoglaló képe*. Botticellitől Mozartig vonult ez a szivárványos ív. A belső forma tisztelete volt ez, nem a formuláké; ahogyan Kodályt realista érzéke tudományos munkájában sem a teóriák és rendszerek, hanem a nagy összefüggések és nagy koncepciók tiszteletére nevelte, — „latinná” nevelte, mint mondani szokták. De mindez még csak egyetlen aspektusa volt az emberi életnek; és Kodályt, a magyar költőt, Berzsenyi, Petőfi és Ady megzenésítőjét és utódját, egy másik világkép is vonzotta, egy másikban is megérezte a maga rokonságát: ez *a szenvedély szabadsága*, az álmok, a képzelet eváziója volt, melynek épp a kései klasszicizmusban s a romantikában akadtak nagyszerű hirdetői, Beethoven, Shelley . . . nem szólva a magyar romantika költőiről. És épp a romantikának ez a szabad lengése-lobogása találta meg formáló fékét, megmintázóját, összefogóját s egyben végső célját *a néppel való találkozásban*. A néppel való egyesülés Kodály művészetében éppoly kevésbé volt egyszerű és naiv folyamat, mint Musszorgszkijnál vagy Bartóknál, vagy akár a nagy magyar költők esetében. *Megérkezés* volt és hazatalálás, sokkal inkább megérkezés és eredmény, sem-

mint öntudatlan kiindulás; egy végtelen komolyságú emberi és művészi fejlődés végső tanulsága.

A néphez való hazatalálás azonban minden nagy költő számára egyben *a minden néphez való hazatalálás* folyamatát is jelenti. S ezen az úton lehetett Kodály ihletője az egyetemes népköltészet, amely egyben klasszikus összefoglalás, szintézis, az ázsiai népzeneiktől a gregoriánúmig; *ugyanolyan klasszikus szintézis*, mint a legnagyobb klasszikus kultúráké, Palestrináé, Baché, Mozarté, sőt a gondolkodás és nevelés klasszikusaié is, Platontól Erasmusig és Herderig. A nagy vonal itt önmagába hajlott vissza: megérkezett az emberi magatartás művészi megmintázásának eszményéhez, az „örök” renaissance-hoz, az „örök” klasszicizmushoz, az „örök” népköltészethez.

Mire tanít hát Kodály művészete és tudománya? A klasszikus formát hirdeti, a mérték, a teljesség és lezárttság éber felelősségét, képzelet és szenvedély fellobogását és megbékülését az élet és valóság harmóniájában; a vajúdás, a köd s a kísérlet kötelező elrejtését, a kifejezés érett „végleges-ségét”; de mindezen túl egyben az emberi érettséget és méltóságot: vállalását, elfogadását és teljesítését a történelmi feladatnak és egyéni sorsnak egyaránt. A felemelt homlokot és bizakodó szívet, a soha nem csüggedő bátor öntudatot, az ember helytállását ember és világ előtt; *a nép és az idő* színe előtt, — hiszen őket fogadta el Kodály Zoltán legfőbb bíráiul s ők mondják ki Kodály művére, ma és mindig, az elhatározó *igen-t*. Mai magyar tudós, mai magyar művész sohase felejtse el, hogy Kodály ezt a helytállást, ezt az igazolást, ezt a diadalt súlyos feltételekhez kötötte mind a maga, mind a mások számára. „A magyar zene leghatalmasabb fái azért sorvadtak el, mert gyökérszálaik nem találtak elég tápláló talajra — mondotta egy előadásában. — A magyar zenészek nem érezték maguk mögött a tömegeket.” — De mi minden kellett hozzá, hogy ez a mély közösség valóban létrejöjjön! Nemcsak a nevelés, nemcsak a gyökerek megkeresése: *az összefoglalás* példátlan ereje kellett hozzá mindennekfelett. „A néphagyomány átélése nélkül magyar zeneszerző nem lehet senki — hirdette Kodály. — De Magyarország Európának is szerves része; annak hagyományaiban is benne kell élnie. Kelet és Nyugat ütközőpontján álló országnak, népnek élete célja csak az lehet, hogy mind a kettőhöz hozzátartozzék, ellentéteiket magában kibékítse, egybeolvassza. *Ebből a szempontból értéktelen az a magyarság, amely nem európai, és számunkra értéktelen az európaiság, ha nem magyar is egyszersmind. . . . Minél több közünk van az európai kultúrához, annál nagyobbra nő a magunké is.*” Ime az új kontinens, ime a küzdelem egy ősi-új igazságért. Ezen a rendkívüli történelmi próbatételen, ebben a nagyszerű küzdelemben, — *itt* győzött Kodály Zoltán, a világ-méretű klasszikus költő, itt lett övé a dal, melyet ma már „a nép millió ajakkal zeng utána bátor hangokon”; a nép, mely immár jól tudja, mennyire büszke lehet rá, hogy ez a költő az ő lelkéből lelkedzett s ezt a lelket, ezt az életet emelte fel a világ napfényének sugarára.